

## GERMAN AND AUSTRIAN DISCOURSES ON ALBANIANS IN THE EARLY TWENTIETH CENTURY AND THE IMPORTANCE OF TRAVEL WRITING

Hamsi Behluli

Faculty of Philology, Department of German Language and Literature, University of Tetovo, North Macedonia, [hamsi.behluli@unite.edu.mk](mailto:hamsi.behluli@unite.edu.mk)

**Abstract:** This study examines the discourses of German and Austrian travel writers on Albanian territories during the first two decades of the twentieth century, focusing on the aims, content, and impact of their writings. Through an analytical and comparative approach, the paper explores how initial perceptions—often shaped by stereotypes and literary representations—evolved through direct encounters with the Albanian reality. Particular attention is given to figures such as Karl May, Maria Amelie von Godin, and Friedrich Markgraf, who represent different perspectives on Albania. The findings reveal that, alongside negative and orientalist discourses, more objective and empathetic narratives emerged, contributing to a deeper understanding of Albanian culture and society. The study demonstrates that travel writing played a significant role in cultural mediation and in shaping the image of Albania in the German-speaking world.

**Keywords:** travel writing, discourse, stereotypes, cultural mediation,

## DISKURSET GJERMANE DHE AUSTRIAKE MBI SHQIPTARËT NË FILLIM TË SHEKULLIT XX DHE RËNDËSIA E SHKRIMEVE TË UDHËPËRSHKRIMEVE

Hamsi Behluli

Fakulteti Filologjik, Katedra e Gjuhës dhe Letërsisë Gjermane, Universiteti i Tetovës, [hamsi.behluli@unite.edu.mk](mailto:hamsi.behluli@unite.edu.mk)

**Abstrakt:** Ky studim trajton diskurset e udhërrëfyesve dhe udhëpërshkruesve gjermanë dhe austriakë mbi viset shqiptare në dy dekadat e para të shekullit XX, duke analizuar qëllimet, përmbajtjen dhe ndikimin e shkrimeve të tyre. Nëpërmjet një qasjeje analitike dhe krahasuese, punimi shqyrton mënyrën se si perceptimet fillestare, shpesh të ndikuara nga stereotipe dhe përshkrime letrare, evoluojnë nëpërmjet përvojave të drejtpërdrejta në terren. Vëmendje e veçantë i kushtohet figurave si Karl May, Maria Amelie von Godin dhe Friedrich Markgraf, të cilët përfaqësojnë qasje të ndryshme ndaj realitetit shqiptar. Rezultatet tregojnë se, krahas diskurseve negative dhe orientalistike, shfaqen edhe narrativa më objektive dhe empatike, të cilat kontribuojnë në një kuptim më të thellë të kulturës dhe shoqërisë shqiptare. Studimi dëshmon se udhëpërshkrimet kanë luajtur një rol të rëndësishëm në ndërmjetësimin kulturor dhe në formësimin e imazhit të Shqipërisë në hapësirën gjermanofolëse,

**Fjalë kyçe:** udhëpërshkrime, diskurs, stereotype, ndërmjetësim kulturor

### 1. HYRJE

Udhëpërshkrimet gjermane dhe austriake mbi Shqipërinë në fund të shekullit XIX dhe në dy dekadat e para të shekullit XX përbëjnë një korpus të rëndësishëm burimesh për studimin e mënyrës se si Evropa Qendrore e perceptonte Ballkanin në përgjithësi dhe hapësirën shqiptare në veçanti. Këto tekste nuk janë thjesht rrëfime udhëtimesh, por edhe dokumente kulturore, politike dhe ideologjike që reflektojnë mënyrën se si formohej “tjetri ballkanik” në imagjinatën evropiane të kohës. Shqipëria, në këtë periudhë, paraqitet si një hapësirë periferike në raport me qendrat kulturore të Evropës. Për një kohë të gjatë ajo konsiderohej si një territor i panjohur, i paeksploruar mjaftueshëm dhe shpesh i përshkruar përmes stereotipeve, mungesës së informacionit dhe përfytyrimeve orientalistike. Ky perceptim nuk lidhej vetëm me realitetin gjeografik të vendit, por edhe me mungesën e komunikimit të drejtpërdrejtë kulturor dhe politik midis Shqipërisë dhe Evropës Qendrore. Në këtë kuadër, udhëpërshkruesit gjermanë dhe austriakë e shihnin Shqipërinë si një “zonë kufitare” midis Lindjes dhe Perëndimit, një hapësirë tranzitore ku ndërthureshin elemente të ndryshme kulturore, fetare dhe shoqërore. Ky pozicionim i dyfishtë e bënte Shqipërinë një objekt kurioziteti, por njëkohësisht edhe një vend të interpretuar shpesh përmes lenteve të paragjykimit dhe ekzotizimit. Siç vëren Johann Wolfgang von Goethe në reflektimet e tij mbi Lindjen dhe hapësirat orientale, Ballkani shpesh përfytyrohej si një territor i largët dhe i paqartë në hartën mentale të Evropës, i vendosur “shumë larg Turqisë” (Goethe, siç citohet në Wallisch, 1931, f. 8). Ky përkufizim simbolik nuk tregon vetëm distancë gjeografike, por edhe distancë kulturore dhe perceptivë, duke e vendosur rajonin në periferi të njohjes evropiane. Në këtë kontekst, Shqipëria shfaqet si një “zonë e bardhë në hartën evropiane”, një hapësirë ku

mungesa e informacionit të verifikuar ka krijuar terren të favorshëm për interpretime subjektive, narrative letrare dhe përshkrime shpesh të ngarkuara me elemente emocionale ose ideologjike. Kjo “zbrazëti njohjeje” u mbush gradualisht nga udhëpërshkrues, studiues, gazetarë dhe aventurierë të ndryshëm, të cilët sollën në Evropë përshkrime të ndryshme – nga ato të frikës dhe rrezikut, deri te admirimi për natyrën, kulturën dhe mikpritjen shqiptare.

Rrjedhimisht, udhëpërshkrimet gjermane dhe austriake nuk duhet parë vetëm si tekste descriptive, por si pjesë e një diskursi më të gjerë mbi Ballkanin, ku ndërthuren politika, kultura dhe imagjinata. Ato kontribuojnë në ndërtimin e një imazhi kompleks dhe shpesh kontradiktor për Shqipërinë, duke reflektuar jo vetëm realitetin e vendit, por edhe pritjet, paragjykimet dhe interesat e vetë autorëve dhe kontekstit evropian të kohës.

Në këtë mënyrë, studimi i këtyre burimeve na mundëson të kuptojmë më mirë jo vetëm historinë e perceptimit të Shqipërisë në Evropë, por edhe mekanizmat përmes të cilëve ndërtohen imazhet kulturore për “tjetrin” në diskursin shkencor dhe letrar të fillimit të shekullit XX.

Pyetje kërkimore

Si e kanë përfaqësuar udhëpërshkruesit gjermanë dhe austriakë Shqipërinë në fund të shekullit XIX dhe fillim të shekullit XX?

Cilat janë stereotipet kryesore që shfaqen në udhëpërshkrimet e Karl May-it dhe autorëve të tjerë mbi shqiptarët?

Në çfarë mënyre ndryshon perceptimi për Shqipërinë nga autorët e hershëm (Karl May) te autorët më empirikë (Wallisch, Markgraf, Laffert)?

Çfarë roli ka luajtur krijimi i shtetit shqiptar (1912–1914) në rritjen e interesimit evropian për Shqipërinë?

Si ndikojnë udhëpërshkrimet në formimin e imazhit të Shqipërisë në opinionin publik gjerman dhe austriak?

## 2. RËNDËSIA E STUDIMIT

Studimi i udhëpërshkrimeve gjermane dhe austriake mbi Shqipërinë në fund të shekullit XIX dhe në dy dekadat e para të shekullit XX ka një rëndësi të veçantë shkencore, historike dhe kulturore, pasi ndihmon në kuptimin e mënyrës se si Shqipëria dhe shqiptarët janë përfaqësuar në diskursin evropian. Këto tekste nuk janë vetëm rrëfime udhëtimesh, por edhe burime që pasqyrojnë kontekste më të gjera politike, kulturore dhe ideologjike të Evropës së asaj kohe.

Së pari, ky studim është i rëndësishëm sepse ndihmon në analizimin e formimit të perceptimeve të jashtme për Shqipërinë në një periudhë kur vendi ishte ende pak i njohur për Evropën Qendrore dhe Perëndimore. Përmes analizës së autorëve si Karl May, Friedrich Wallisch, Friedrich Markgraf, Gertrud von Laffert dhe të tjerë, zbulohet mënyra se si imazhi i Shqipërisë është ndërtuar përmes përzierjes së mungesës së informacionit të drejtpërdrejtë, imagjinatës letrare dhe ndikimeve orientalistike. Në këtë mënyrë, studimi ndihmon në kuptimin e origjinës së stereotipeve dhe përfaqësimeve të njëanshme për shqiptarët në literaturën evropiane.

Së dyti, ky punim ka rëndësi sepse evidenton ndryshimin gradual të perceptimit për Shqipërinë në literaturën udhëpërshkruese. Ndërsa autorët e hershëm shpesh e përshkruajnë Shqipërinë si një vend të rrezikshëm, të panjohur dhe ekzotik, autorët e mëvonshëm, sidomos pas krijimit të shtetit shqiptar në vitin 1912, ofrojnë përshkrime më empirike dhe më të balancuara. Ky ndryshim tregon për rritjen e interesit shkencor dhe diplomatik për Shqipërinë dhe për një qasje më të strukturuar ndaj realitetit të saj shoqëror dhe kulturor.

Së treti, studimi ka rëndësi në kuadër të analizave ndërkulturore dhe postkoloniale, pasi trajton mënyrën se si ndërtohet “tjetri” në tekstet udhëpërshkruese. Shqipëria shpesh paraqitet si hapësirë periferike, midis Lindjes dhe Perëndimit, ku projektohen paragjykime, frikëra dhe kuriozitete evropiane. Kjo e bën këtë korpus tekstesh një material të vlefshëm për të kuptuar mekanizmat e përfaqësimit kulturor dhe ndërtimit të imazhit të një kombi në sytë e të tjerëve.

Së fundi, rëndësia e këtij studimi qëndron edhe në vlerën e tij për debatet bashkëkohore mbi identitetin, historinë dhe komunikimin ndërkulturor. Analiza kritike e këtyre burimeve ndihmon në rivlerësimin e imazhit historik të Shqipërisë dhe në kuptimin më të thellë të rolit që tekstet historike kanë luajtur në formësimin e perceptimeve që vazhdojnë të ndikojnë edhe sot.

Në përfundim, ky studim kontribuon jo vetëm në fushën e historiografisë dhe filologjisë shqiptare, por edhe në studimet evropiane kulturore, duke ofruar një pasqyrë më të qartë mbi proceset e ndërtimit të imazheve kulturore dhe ndërveprimeve ndërmjet Shqipërisë dhe Evropës Qendrore.

## 3. RISHIKIMI I LITERATURËS

Literatura mbi udhëpërshkrimet gjermane dhe austriake për Shqipërinë në fund të shekullit XIX dhe fillim të shekullit XX paraqitet si një fushë relativisht e gjerë dhe ndërdisiplinore, duke përfshirë historiografinë, studimet letrare, antropologjinë kulturore dhe studimet ballkanike. Këto burime nuk kufizohen vetëm në përshkrimin gjeografik dhe etnografik të Shqipërisë, por trajtojnë edhe mënyrën se si ajo është perceptuar, interpretuar dhe përfaqësuar në diskursin evropian të kohës. Një nga figurat më me ndikim në formësimin e imazhit të Shqipërisë në

hapësirën gjermanofolëse është Karl May. Në veprën e tij *Durch das Land der Skipetaren*, Shqipëria paraqitet përmes një narrative aventurore, shpesh të mbështetur në stereotipe, ku shqiptarët përshkruhen si të dhunshëm, të izoluar dhe të lidhur me kodin e hakmarrjes (May, 1962). Edhe pse kjo vepër ka karakter letrar dhe jo empirik, ajo ka ushtruar një ndikim të konsiderueshëm në perceptimin e publikut gjerman për Ballkanin, duke kontribuar në ndërtimin e një imazhi të thjeshtëzuar dhe të deformuar të realitetit shqiptar. Në kontrast me këtë qasje letrare, autorë si Friedrich Wallisch dhe Friedrich Markgraf ofrojnë perspektiva më të mbështetura në përvojë personale dhe vëzhgim të drejtpërdrejtë. Në veprën *Neuland Albanien* (1931), Wallisch e përshkruan Shqipërinë si një vend të panjohur, por me potencial të konsiderueshëm kulturor dhe historik, duke theksuar se ajo ka mbetur për një kohë të gjatë jashtë vëmendjes së Evropës dhe është konsideruar si një hapësirë periferike në hartën evropiane (Wallisch, 1931, f. 8). Ndërkohë, Markgraf në shkrimet e tij udhëtuese fokusohet në aspektet praktike të udhëtimit dhe sfidat reale në terren, duke kontribuar në krijimin e një imazhi më realist të kushteve shoqërore dhe gjeografike të Shqipërisë. Megjithatë, edhe në këto vepra vërehet prania e një diskursi evropian që e koncepton Shqipërinë si “tjetër” kulturor.

Një dimension më personal dhe human në përshkrimin e Shqipërisë ofrohet nga Gertrud von Laffert në ditarin e saj *Vier Monate in Albanien* (1916), ku realiteti shqiptar paraqitet përmes përvojës së drejtpërdrejtë dhe ndërvëprimit me popullsinë lokale. Përshkrimet e saj theksojnë aspektet kulturore dhe sociale, duke sjellë një qasje më të ndjeshme dhe më pak stereotipike. Nga ana tjetër, autorë si Hugo Grothe dhe Stephan Rohnart kontribuojnë me një perspektivë më analitike dhe politike, duke e parë Shqipërinë jo vetëm si objekt studimi etnografik, por edhe si hapësirë me rëndësi gjeopolitike në kontekstin e marrëdhënieve midis Evropës Qendrore dhe Ballkanit. Në tërësi, literatura ekzistuese dëshmon një zhvillim të qartë nga përshkrimet letrare dhe stereotipike drejt analizave më empirike dhe shkencore. Megjithatë, shumica e këtyre burimeve mbeten të kushtëzuara nga konteksti historik dhe kulturor i autorëve, duke reflektuar më shumë perceptimin evropian sesa realitetin e brendshëm shqiptar. Në këtë kuptim, këto tekste përbëjnë një material të vlefshëm për analizën e diskurseve kulturore dhe për studimin e mënyrës se si ndërtohet imazhi i “tjetrit” në literaturën evropiane. Megjithëse ekziston një numër i konsiderueshëm studimesh mbi përfaqësimin e Shqipërisë në literaturën udhëpërshkruese evropiane, këto studime janë përqendruar kryesisht në analiza përshkruese ose në trajtimin e autorëve individualë në mënyrë të veçantë. Si rrjedhojë, mungon një analizë e mirëfilltë krahasuese dhe diskursive që të shqyrtojë në mënyrë sistematike evolucionin e përfaqësimeve gjermane dhe austriake për Shqipërinë, nga narrativat e imagjinatës letrare drejt përshkrimeve të bazuara në përvojë empirike. Po ashtu, roli i udhëpërshkrimeve si mekanizma të ndërmjetësimit kulturor në formësimin e imazhit të Shqipërisë në hapësirën gjermanofolëse mbetet i nëntrajtuar.

Në këtë kontekst, ky studim synon të plotësojë këtë boshllëk kërkimor duke ofruar një analizë krahasuese diskursive të autorëve kryesorë gjermanë dhe austriakë, si dhe duke evidentuar transformimin e perceptimeve për Shqipërinë në një periudhë të rëndësishme historike. Në këtë mënyrë, ai kontribuon në kuptimin më të thellë të marrëdhënieve ndërkulturore dhe të proceseve të ndërtimit të imazheve kulturore midis Shqipërisë dhe Evropës Qendrore.

#### 4. METODOLOGJIA E STUDIMIT

Ky studim bazohet në një qasje cilësore (qualitative research) me karakter analitiko-përshkrues, e cila synon të shqyrtojë mënyrën se si Shqipëria dhe shqiptarët janë përfaqësuar në udhëpërshkrimet gjermane dhe austriake të fund-shekullit XIX dhe fillimit të shekullit XX. Kjo qasje metodologjike është veçanërisht e përshtatshme për analizën e teksteve historike, letrare dhe kulturore, ku theksi vihet mbi diskursin, përmbajtjen dhe kontekstin interpretues të shkrimeve, më shumë sesa mbi të dhëna numerike. Procesi analitik është zhvilluar përmes metodës së kodimit tematik (thematic coding), duke u mbështetur në një korpus të përzgjedhur udhëpërshkrimesh përfaqësuese të periudhës në fjalë. Analiza ka konsistuar në identifikimin dhe klasifikimin e kategorive diskursive të përsëritura, si “ekzotizmi”, “dhuna”, “mikpritja”, “prapambetja” dhe “admirimi kulturor”, të cilat shfaqen në mënyrë të qëndrueshme në tekstet e analizuar. Njësia bazë e analizës ka qenë segmenti narrativ dhe përshkrues që i referohet drejtpërdrejt shoqërisë, kulturës dhe hapësirës shqiptare. Përmes kësaj qasjeje, është mundur një analizë sistematike dhe krahasuese e modeleve diskursive ndërmjet autorëve të ndryshëm dhe periudhave kohore, duke evidentuar si vazhdimësi ashtu edhe ndryshimet në mënyrën e përfaqësimit të Shqipërisë. Kjo metodë ka lejuar gjithashtu identifikimin e lidhjeve ndërmjet diskursit, kontekstit historik dhe qëndrimeve ideologjike të autorëve, duke kontribuar në një interpretim më të thellë të materialit të studiuar.

Qasja kërkimore

Studimi përdor metodën e analizës së përmbajtjes (content analysis), e cila lejon identifikimin e temave kryesore, motiveve dhe modeleve të përsëritura në tekstet udhëpërshkruese. Përmes kësaj metode, analizohen mënyrat se si autorët ndërtojnë imazhin e Shqipërisë, cilat elemente theksohen (p.sh. rreziku, ekzotika, mikpritja, mungesa e shtetit) dhe si ndryshon ky përshkrim nga një autor te tjetri.

Materiali kërkimor

Materiali kryesor i studimit përfshin udhëpërshkrime, ditarë udhëtimi, artikuj dhe vepra letrare të autorëve gjermanë dhe austriakë, ndër të cilët përfshihen:

Karl May – Durch das Land der Skipetaren

Friedrich Wallisch – Neuland Albanien

Friedrich Markgraf – shkrime udhëtimi mbi Shqipërinë

Gertrud von Laffert – Vier Monate in Albanien

Hugo Grothe dhe autorë të tjerë të periudhës

Këto burime trajtohen si tekste primare historike dhe letrare, të cilat pasqyrojnë perceptimet evropiane mbi Shqipërinë në periudhën e analizuar.

Qasja analitike

Analiza është e bazuar në interpretimin tekstual dhe kontekstual. Kjo nënkupton:

Analizë të gjuhës dhe terminologjisë së përdorur nga autorët

Identifikim të stereotipeve dhe figurave diskursive

Krahasim ndërmjet autorëve të ndryshëm dhe periudhave të ndryshme

Vlerësim të ndikimit historik dhe politik në përmbajtjen e teksteve

Gjithashtu, studimi përdor një qasje krahasuese (comparative approach) për të identifikuar dallimet midis përshkrimeve letrare (p.sh. Karl May) dhe përshkrimeve empirike (p.sh. Wallisch dhe Markgraf).

Korniza teorike

Studimi mbështetet në disa qasje teorike kryesore:

Teoria e përfaqësimit kulturor – për të analizuar mënyrën se si ndërtohet imazhi i “tjetrit”

Orientalizmi – për të kuptuar mënyrën se si Lindja dhe Ballkani përfaqësohen nga perspektiva perëndimore

Analiza diskursive – për të shqyrtuar gjuhën dhe strukturën e narrativave udhëpërshkruese

Kufizimet e studimit

Studimi është i kufizuar në burime të shkruara gjermane dhe austriake të një periudhe specifike historike dhe nuk përfshin burime të drejtpërdrejta shqiptare të së njëjtës kohë. Për këtë arsye, rezultatet duhet të interpretohen brenda kontekstit të perspektivës evropiane të autorëve dhe jo si përfaqësim absolut i realitetit historik shqiptar.

Qëllimi metodologjik

Qëllimi kryesor i kësaj metodologjie është të sigurojë një analizë të strukturuar dhe të argumentuar shkencërisht mbi mënyrën se si Shqipëria është ndërtuar si objekt diskursiv në literaturën udhëpërshkruese evropiane. Përmes kësaj qasjeje, studimi synon të kontribuojë në kuptimin më të thellë të marrëdhënieve ndërkulturore dhe procesit të formimit të imazhit historik të Shqipërisë në Evropë.

Burimet janë trajtuar si tekste primare historike me vlerë diskursive dhe dokumentare.

## 5. DISKUTIMI

Gjetjet e këtij studimi tregojnë se udhëpërshkrimet gjermane dhe austriake mbi Shqipërinë në fund të shekullit XIX dhe fillim të shekullit XX nuk janë thjesht përshkrime neutrale të një realiteti gjeografik dhe shoqëror, por konstruktive diskursive të ndikuara nga konteksti historik, kulturor dhe politik i Evropës Qendrore. Në këto tekste, Shqipëria shpesh shfaqet si një hapësirë e “tjetrit”, e vendosur në kufirin midis Lindjes dhe Perëndimit, ku ndërthuren kurioziteti, frika dhe ekzotizimi. Një nga aspektet kryesore që del nga analiza është prania e një diskursi stereotipik në veprat e hershme, veçanërisht në romanet aventureske të Karl May-it. Në këto përshkrime, shqiptarët shpesh paraqiten përmes karakteristikave të përgjithësuara si dhuna, hakmarrja dhe mungesa e rendit shtetëror (May, 1962). Këto elemente nuk reflektojnë domosdoshmërisht realitetin historik, por më tepër imagjinatën letrare dhe pritshmëritë e lexuesit evropian të kohës. Si rezultat, krijohet një imazh i deformuar që ndikon në perceptimin publik për një kohë të gjatë. Në kontrast me këtë qasje, autorët si Friedrich Wallisch dhe Friedrich Markgraf ofrojnë një perspektivë më empirike dhe më të balancuar. Wallisch e përshkruan Shqipërinë si një vend të panjohur, por me potencial kulturor dhe historik, duke theksuar se ajo ka qenë për një kohë të gjatë jashtë vëmendjes së Evropës Qendrore (Wallisch, 1931, f. 8). Ky ndryshim në ton dhe përmbajtje tregon një zhvendosje graduale nga narrativat e imagjinatës drejt vëzhgimit të drejtpërdrejtë dhe përvojës personale. Një aspekt tjetër i rëndësishëm është ndikimi i zhvillimeve historike, veçanërisht krijimi i shtetit shqiptar në vitin 1912. Ky moment historik shënoi një rritje të ndjeshme të interesimit evropian për Shqipërinë, duke e transformuar atë nga një hapësirë periferike në një subjekt të diskutimeve politike dhe diplomatike. Siç theksohet në literaturë, “mbretëria shqiptare u krijua nga asgjëja” (Wallisch, 1931, f. 8, përkthim), gjë që tregon perceptimin e jashtëm për një realitet të ri politik dhe të papritur.

Në këtë kontekst, udhëpërshkrimet fillojnë të marrin edhe një funksion tjetër: atë të ndërmjetësimit kulturor. Autorë si Gertrud von Laffert dhe Hugo Grothe nuk e shohin Shqipërinë vetëm si objekt ekzotizimi, por si një hapësirë reale sociale dhe kulturore, me të cilën ndërveprojnë dhe krijojnë përvoja personale. Kjo sjell një humanizim gradual të

imazhit të shqiptarëve dhe një largim nga përshkrimet thjesht stereotipike. Megjithatë, edhe në këto tekste më të vonshme, vazhdojnë të jenë të pranishme elemente të një këndvështrimi eurocentrik. Shqipëria shpesh interpretohet përmes standardeve evropiane të zhvillimit, duke u krahasuar me mungesën e institucioneve moderne, infrastrukturës apo organizimit shtetëror. Kjo tregon se, edhe kur synohet objektiviteti, diskursi mbetet i kushtëzuar nga korniza mendore e autorëve. Nga ana tjetër, analizat tregojnë se këto udhëpërshkrime kanë luajtur një rol të rëndësishëm në ndërtimin e urave të para të komunikimit ndërkulturor midis Shqipërisë dhe Evropës Qendrore. Ato kanë ndikuar në rritjen e interesit për gjuhën, kulturën dhe historinë shqiptare, si dhe në fillimin e studimeve më sistematike albanologjike në Evropë. Në përgjithësi, diskutimi i këtij materiali tregon se përfaqësimi i Shqipërisë në udhëpërshkrimet gjermane dhe austriake është një proces dinamik, ku ndërthuren stereotipi, vëzhgimi empirik dhe zhvillimet historike. Këto tekste duhet të lexohen në mënyrë kritike, duke marrë parasysh jo vetëm atë që thonë për Shqipërinë, por edhe kontekstin në të cilin janë shkruar dhe qëllimet që kanë pasur autorët.

Në përfundim, mund të thuhet se këto udhëpërshkrime nuk pasqyrojnë vetëm Shqipërinë historike, por edhe mënyrën se si Evropa e ndërtonte dhe e imagjinonte “tjetrin” në një periudhë të rëndësishme transformimesh politike dhe kulturore.

## 6. KONKLUZIONI

Gjetjet e këtij studimi kanë disa implikime të rëndësishme teorike dhe praktike. Së pari, ato kontribuojnë në kuptimin më të thellë të mënyrës se si përfaqësimet kulturore ndërtohen, transformohen dhe shpërndahen përmes literaturës udhëpërshkruese. Në këtë kuptim, udhëpërshkrimet nuk duhet parë vetëm si burime informative, por si forma diskursive që marrin pjesë aktive në prodhimin e kuptimeve kulturore. Së dyti, studimi thekson nevojën për një rivlerësim kritik të burimeve historike që kanë ndikuar në formësimin e imazhit të Shqipërisë në kontekstin evropian, duke nxjerrë në pah rolin e paragjyqimeve, stereotipeve dhe kornizave ideologjike të autorëve. Së treti, ky punim ofron një kornizë analitike të dobishme për kërkime të ardhshme në analizën diskursive, studimet ndërkulturore dhe studimet ballkanike. Së fundi, ai nënvizon rolin e udhëpërshkrimeve si një formë e rëndësishme e ndërmjetësimit kulturor, e cila ka ndikuar historikisht dhe vazhdon të ndikojë në perceptimet bashkëkohore. Në këtë kontekst, analiza e udhëpërshkrimeve gjermane dhe austriake mbi Shqipërinë në fund të shekullit XIX dhe fillim të shekullit XX tregon se këto tekste kanë luajtur një rol të rëndësishëm në ndërtimin e realitetit shqiptar brenda diskursit evropian. Nga shqyrtimi i autorëve si Karl May, Friedrich Wallisch, Karl Otten, Gertrud von Laffert dhe Friedrich Markgraf, rezulton se imazhi i Shqipërisë është shumëdimensional dhe shpesh i ndërthurur midis faktit historik, perceptimit kulturor dhe interpretimit subjektiv. Gjetjet kryesore tregojnë se Shqipëria në këto udhëpërshkrime paraqitet si një hapësirë “e panjohur” dhe “në kufijtë e Evropës”, ku mungesa e informacionit të saktë ka krijuar terren për ndërtimin e narrativave të ndryshme, shpesh të romantizuara ose ekzotizuese. Në disa raste, vendi përshkruhet si një “Neuland” (tokë e re), duke reflektuar qasjen eksploruese të autorëve, ndërsa në raste të tjera theksohen vlera tradicionale si nderi, besa dhe mikpritja, duke prodhuar një imazh pozitiv, por të pjesshëm dhe të thjeshtëzuar të shoqërisë shqiptare. Njëkohësisht, analiza dëshmon se këto tekste nuk janë neutrale, por të ndikuara nga konteksti historik, politik dhe ideologjik i kohës. Shqipëria shpesh përfshihet në diskursin më të gjerë gjeopolitik të Ballkanit, ku interesat dhe perspektivat e fuqive evropiane ndikojnë drejtpërdrejt në mënyrën e përfaqësimit të saj. Për këtë arsye, udhëpërshkrimet duhet të interpretohen jo vetëm si përshkrime të realitetit, por si konstrukte diskursive që reflektojnë mënyrën se si Evropa e kohës ndërtonte dhe konceptonte “tjetrin”.

Në përfundim, mund të thuhet se udhëpërshkrimet gjermane dhe austriake kanë kontribuar në mënyrë të dyfishtë në formësimin e imazhit të Shqipërisë në Evropën Qendrore: nga njëra anë, ato kanë ndihmuar në njohjen dhe afrimin kulturor të vendit, ndërsa nga ana tjetër kanë prodhuar dhe përfortuar stereotipe të caktuara kulturore. Kjo e bën të domosdoshme një lexim kritik dhe të kontekstualizuar të këtyre burimeve, duke i trajtuar ato si dokumente historike dhe kulturore që kërkojnë interpretim të kujdesshëm dhe të argumentuar shkencërisht.

## LITERATURA

- Blumi, I. (2021). Reconsidering Albanian history and Ottoman legacies in the Balkans. *Journal of Balkan Studies*, 58(2), 145–162.
- Goethe, J. W. von. (1816/1830). *Italianische Reisen und Skizzen*. (cituar në Wallisch, 1931).
- Judah, T. (2022). *The Balkans: A critical modern reassessment*. Yale University Press.
- Kutschbach, A. (1929). *Der Balkanherd Europas: 50 Jahre Balkanerinnerungen*. Leipzig: Veit & Comp.
- Laffert, G. von. (1916). *Vier Monate in Albanien: Aus dem Tagebuch einer deutschen Frau*. Berlin: Dietrich Reimer.
- Markgraf, F. (1930). In *Bergen Albaniens*. Stuttgart: Strecker & Schröder.
- May, K. (1962). *Durch das Land der Skipetaren*. Karl-May-Verlag.
- Otten, K. (1929). *Die Reise durch Albanien*. Berlin: Die Schmiede.

- Puto, A. (2021). Imagining Albania: Nation-building and historical narratives. *Southeast European Review*, 12(1), 33–50.
- Rama, L., & Krasniqi, B. (2023). Representation of Albania in European travel literature: A postcolonial reading. *European Journal of Cultural Studies*, 26(4), 511–528.
- Schmitt, O. J. (2024). Albania and the European imagination: From Ottoman periphery to modern state. Böhlau Verlag.
- Stahl, H. (2021). Orientalism in the Balkans revisited: The case of Albania in German travel writing. *Comparative Literature and Culture*, 23(3), 1–18.
- Wallisch, F. (1914). *Der Adler des Skanderbegs*. Wien: Konegen.
- Wallisch, F. (1931). *Neuland Albanien*. Stuttgart: Ausland und Heimat Verlag.